УДК 378.0335:34(091)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-44

Михайло БРИЖКО,
orcid.org/0009-0005-5919-887X
аспірант кафедри педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) mr.bryzhko@gmil.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У КІНЦІ XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.

У статті охарактеризовано основні змістовні особливості формування та розвитку правової культури студентської молоді у кінці XX – на початку XXI ст. в умовах становлення незалежної Української держави та виокремити методичні основи даного процесу.

Дослідження здійснювалося засобами застосування загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Під час написання роботи було використано метод порівняльно-правового аналізу, а саме, зіставлення правових норм зі сформованістю правової культури української молоді протягом періоду незалежності України. Системно-функціональний метод застосовувався для розгляду процесу формування правової культури, а логіко-семантичний – сприяв узагальненню і класифікації ключових складових процесу формування правової культури студентства. Еволюція процесу формування правової культури вивчалася за допомогою історико-правового методу.

Наукова новизна статті полягає у спробі створення узагальненого дослідження проблеми формування правової культури молоді в умовах становлення та розвитку української державності, вивчення соціально-політичних та економічних процесів у суспільстві, які формують основу для розвитку правової культури молодого покоління.

На сьогоднішній день можна говорити про те, що правова культура молоді в Україні залишається на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та активного розвитку. Завдяки комплексній сукупності заходів з підвищення правової культури можна сформувати у молоді чіткі ціннісні установки, високу ступінь правосвідомості, почуття відповідальності за прийняті рішення, що в цілому стане гарантом успішного розвитку українського суспільства.

Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома взаємовиключними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, крайнім проявом якого є правовий нігілізм. На сьогоднішній день, створення ефективної системи гарантій захисту прав молоді передбачає формування цілісної концепції змін у сфері взаємодії державних органів, бізнес-структур та громадських правозахисних організацій, здійснення цілеспрямованих заходів державної політики.

Правове виховання має бути регулятором поведінки, важливим каналом засвоєння колективного досвіду суспільства та напрямом подальших наукових досліджень. Правове навчання та виховання повинні сприяти становленню особистості студента, який би не тільки володів певною мірою правових знань, вмінь і навиків, але й був громадянсько активним, здатним брати участь у демократичних процесах в Україні. Саме соціально-правова активність студентів є ознакою і критерієм ефективності правового виховання й, водночас, найважливішим елементом правової культури.

Оскільки Україна перебуває в процесі трансформування й умови окремих етапів розвитку будуть змінюватися, інституційна модернізація взаємовідносин суб'єктів права (владних структур і громадянського суспільства) має здійснюватися поетапно. Отже, підвищення рівня правової культури молоді потребує розвитку методів реалізації державної молодіжної політики у цій сфері.

Ключові слова: *правова культура молоді, студентська молодь, формування правової культури.*

Mykhailo BRYZHKO,
orcid.org/0009-0005-5919-887X
Postgraduate Student at the Department of Pedagogy and Methodology
of Teaching History and Social Sciences
T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"
(Chernihiv, Ukraine) mr.bryzhko@gmil.com

PECULIARITIES OF THE FORMATION OF LEGAL CULTURE OF STUDENT YOUTH IN THE LATE XX – EARLY XXI CENTURIES

The article describes the main substantive features of the formation and development of legal culture of student youth in the late twentieth and early twenty-first centuries in the context of the formation of an independent Ukrainian state and identifies the methodological foundations of this process.

The study was carried out by means of applying general scientific and special methods of cognition. In writing this work, the author used the method of comparative legal analysis, namely, the comparison of legal norms with the formation of the legal culture of Ukrainian youth during the period of Ukraine's independence. The system-functional method was used to consider the process of formation of legal culture, and the logical-semantic method contributed to the generalisation and classification of the key components of the process of formation of legal culture of students. The evolution of the process of legal culture formation was studied using the historical and legal method.

The scientific novelty of the article lies in the attempt to create a generalised study of the problem of formation of the legal culture of young people in the context of formation and development of Ukrainian statehood, and to study the socio-political and economic processes in society which form the basis for the development of the legal culture of the younger generation.

Today, it can be said that the legal culture of young people in Ukraine remains at the stage of formation and requires targeted activities for its formation and active development. A comprehensive set of measures to improve the legal culture of young people can help them develop clear values, a high degree of legal awareness, and a sense of responsibility for their decisions, which will generally guarantee the successful development of Ukrainian society.

The modern legal existence of Ukrainian society is marked by two mutually exclusive trends: the desire for the standards of a democratic, law-based state, on the one hand, and a low level of legal culture, the extreme manifestation of which is legal nihilism. To date, the creation of an effective system of guarantees for the protection of youth rights involves the formation of a holistic concept of changes in the interaction between government agencies, business structures and public human rights organisations, and the implementation of targeted state policy measures.

Legal education should be a regulator of behaviour, an important channel for learning from the collective experience of society and a direction for further research. Legal education and training should contribute to the formation of a student's personality, which would not only possess a certain degree of legal knowledge, skills and abilities, but also be civically active and able to participate in democratic processes in Ukraine. It is the social and legal activity of students that is a sign and criterion of the effectiveness of legal education and, at the same time, the most important element of legal culture.

Since Ukraine is in the process of transformation and the conditions of certain stages of development will change, institutional modernisation of relations between legal actors (government agencies and civil society) should be carried out in stages. Thus, raising the level of legal culture of young people requires the development of methods for implementing state youth policy in this area.

Key words: *legal culture of youth, student youth, formation of legal culture.*

Постановка проблеми. Невід'ємною умовою становлення правової держави в Україні, домінування верховенства права у різноманітних сферах суспільного життя є високий рівень правової культури як суспільства в цілому, так і кожного громадянина. Від здатності особи бути активною та освіченою залежать перспективи модернізації суспільства та розвиток правового життя.

Наукове вирішення проблеми, дослідження змісту та засобів формування правової культури молоді є запитом сучасної суспільної практики, до якого спонукають наслідки соціально-політичних та економічних перетворень в країні. Правова культура молоді виявляється через правомірну поведінку суб'єкта, в тому числі і у формі виконання, використання та дотримання правових норм у різних сферах життєдіяльності суспільства, створення правових засад функціонування та розвитку інклюзивного середовища в закладах освіти. Звичайно, рівень правової культури молоді впливає на схильність молоді до правопорушень та проявлення агресивної поведінки.

Актуальність роботиобумовлена потребою підвищення рівня правової культури суспільства як основи побудови демократичної, соціальної та правової держави. Протягом років незалежності українське суспільство постійно змінюється. Нового змісту набуває й поняття «правова культура», змінюються засоби та методи її формування. Правова культура, процеси її формування, поглиблення та функціонування є неодмінною умовою динамізації трансформаційних процесів, утвердження в Україні правової держави і громадянського суспільства. Зрілість правової культури є важливим чинником здійснення суспільно-правової реформи в країні, реалізації принципу верховенства права в усіх сферах суспільного життя, забезпечення правового статусу людини та громадянина (Болтівець, Галушко, Жуляєв, 2022).

Аналіз досліджень. У сучасній науковій літературі проблематика правової культури, питання її формування, змісту, сутності та трансформації є предметом уваги вчених різних галузей гуманітарних знань: філософії, соціології, психології, педагогіки, загальнотеоретичної юриспруденції, соціології права, антропології права, кримінології. Розробці зазначеної теми присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених: О.В. Аграновської, М.М. Антонович, В.С. Ковальського, М.І. Козюбри, С.І. Максимова, П.М. Рабіновича, О.Р. Ратінова, А.П. Семітко, О.Ф. Скакун та ін. (Окладна, Перевалова, 2016).

Дослідженнями питань правової культури молоді займаються як профільні фахівці, так і

вчені із суміжних галузей. Серед великого переліку публікацій особливу увагу слід звернути на праці вчених В. Оксамитного, М. Орзиха, В. Пилипчука, Л. Рабиновича, О. Скакун, А. Скуратівського, С. Сливки, І. Цвік, Н. Уханової, С. Березі. Серед них чисельно переважають ті, які акцентують увагу на аналізі понятійних і структурних елементів правової культури, як правового явища. Проблеми формування правової культури досліджували М. Алексєєв, І. Арістова, В. Бабкін, В. Головченко, О. Довгань, В. Костюк, В. Оксамитний, М. Орзих, В. Пилипчук, М. Подберезький, Л. Рабинович, О. Скакун, А. Скуратівський, С. Сливка, Н. Ткачова та багато інших.

Мета статті – розкрити основні змістовні особливості формування та розвитку правової культури студентської молоді у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в умовах становлення незалежної Української держави та виокремити методичні основи даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Правова культура поряд з тим, що вона є компонентом правової системи, служить показником зрілості суспільства, його відповідності сучасним цивілізаційним викликам. Високий рівень розвитку правової культури становить один з найважливіших аспектів громадянського суспільства і правової держави. В Україні правова культура знаходиться на середньому рівні. Однак, при цьому, необхідно зазначити зростання значущості соціальних інститутів у процесах засвоєння і трансляції правової культури індивідами.

Оскільки рівень правової культури на різних етапах розвитку суспільства є різним, можна стверджувати, що розвиток правової культури є процесом перманентним, коли кожне наступне покоління намагається його вдосконалити. При цьому суттєвою є ознака, згідно з якою процес вдосконалення має розпочинатись лише після відповідного засвоєння вже накопичених правових знань (Богачов, 2011).

В історичному аспекті формування українського менталітету відбувалося під впливом геополітичного чинника – розташування України між Заходом і Сходом. Історичною особливістю України є те, що вона майже постійно перебувала між різними державно-політичними полюсами, у центрі боротьби, і входила до складу то однієї, то іншої держави. Суспільна правосвідомість і державорозуміння, на думку Л. Матвеєвої, досі є еклектичними: у них примхливо поєднуються ідеали та цінності різних цивілізаційних моделей держави і права (домінуючими у різних верств населення та в різних регіонах є радянська або європейська моделі держави, патерналістське або ліберальне державорозуміння, правоцентризм або центрування інших соціальних регуляторів). Об'єктивно українське суспільство знаходиться в стадії переходу від пострадянського до демократичного державного ладу та відповідної йому правової культури (Окладна, Перевалова, 2016).

У радянську добу, правова культура визначалася як особливий різновид культури, спосіб духовно-практичної діяльності й відносин, які відображали головні правові цінності, формували правові погляди, знання та навички участі громадян у суспільно-правовому житті.

Сьогодні, сформована за радянських часів доправова свідомість населення, посилюється умовами системної економічної і соціальної кризи українського суспільства. Тому становлення правової держави і громадянського суспільства в Україні неможливе без визнання безумовної цінності права і відтворення цього ставлення в повсякденній діяльності соціального суб'єкта (Драпушко, Горінов, 2021).

З моменту набуття Україною незалежності її політична, правова, економічна і соціальні системи зазнали значних змін унаслідок утвердження державності й суверенітету, модернізації права, спочатку первинного формування демократичних інститутів і ринкової економіки, а згодом – їх наближення до відповідних європейських стандартів як неодмінної умови входження до об'єднаної Європи (Маньгора, 2013).

Особливістю процесу формування правової культури в Україні є та обставина, що вона утверджується за умов політично складного періоду, реформаційних змін у різних сферах суспільного життя. У цьому контексті привертають увагу процеси, пов'язані з переорієнтацією українського суспільства на систему європейських цінностей, у тому числі й європейської правової культури (Богачов, 2011).

Побудова правової держави є неможливою без поліпшення правової культури та підвищення рівня правосвідомості громадян України. Однією з ознак правової держави є високий рівень правової культури суспільства. Слід зауважити, що сам термін «правова культура», який походить з часів зародження права та правосвідомості, сформувався лише у 60–80-х роках ХХ ст. У 70-х роках минулого століття правова сфера пов'язувалася, але не зливалася з духовною складовою правової культури у вигляді різних форм правосвідомості. У 80–90-х роках з'являються праці, у яких розглядається досить широкий спектр проблем правової культури суспільства, особи (Шаравара, 2015).

Саме правова культура як чинник розвитку правової системи має відіграти головну роль у демократичних перетвореннях в Україні, вона тісно пов'язана з усіма елементами правової системи, формуванням правосвідомості громадян, новим баченням держави як демократичної, суверенної та незалежної, усвідомленням взаємозв'язку права і закону, з визнанням пріоритетного місця ролі людини і громадянина у правових відносинах. Важливим є формування правових цінностей, які своєю якісною властивістю сприяють правовій розвиненості особи, позитивному характеру її правової діяльності, реальному забезпеченню найвищої цінності – реалізації, захисту прав людини (Матвеєва, 2014).

Передумовою для забезпечення належного рівня правової культури, як кожної людини, так і всього суспільства, є положення ст. 57 Конституції України: «Кожному гарантується право знати свої права та обов'язки». З метою створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки, Указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001 затверджено Національну Програму правової освіти населення України. Метою Програми є підвищення загального рівня правових знань, формування в них поваги до права. Реалізація Програми правової освіти населення України сприяла, зокрема підвищенню рівня правової культури як окремих громадян, так і суспільства в цілому, а також формуванню у громадян поваги до права, гуманістичних правових ідей, загальнолюдських і національних правових цінностей, а також подолання правового нігілізму (Уханова, 2019).

Рівень правової культури залежить від чинників, які характеризують рівень правосвідомості, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності й правопорядку, структура якої є не лише багатоаспектною, а й багатогранною, яка складається з багатьох елементів. Одним з них є досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини та громадянина. Показником такого стану необхідно вважати: наявність демократичного, гуманістичного, справедливого законодавства, його відповідність міжнародним правовим стандартам у сфері прав людини; існування ефективних національних правових засобів та процедур для захисту конституційних прав і свобод; реальна можливість звернутися до міжнародних правових інституцій – Європейської Комісії з прав людини, Європейського Суду з прав людини. Не менш важливим елементом правової культури суспільства є ступінь впровадження у практику суспільного і державного життя принципів верховенства права і закону.

Ряд дослідників звертають увагу на те, що в Україні рівень правової культури молоді є невисоким, зокрема, зниження рівня правової свідомості молоді в Україні (Хаварівська, 2019). Сучасні дослідження стверджують, що формування правової свідомості і правової культури в нашому суспільстві не може відбуватися стихійно. Воно має бути результатом активної діяльності суспільства (Шаравара, 2015).

Багато наукових досліджень акцентують увагу на особливостях України як країни з радянським минулим та такої, що вимушена протистояти військовій агресії. Окрім того, українська національна ідентичність є досить складно структурованою унаслідок історичних причин. Різні регіони України протягом свого розвитку знаходилися під впливом різних історичних умов (Тимчук, 2009).

Що стосується проблеми сформованості правової культури студентської молоді, то залежно від ставлення їх до сучасного правового життя суспільства, можна виділити такі види деформації їх правової свідомості: правовий нігілізм, який виражається у негативному ставленні до права як до соціального регулятора і, як наслідок, у негативному ставленні до функціонування різних елементів правової системи суспільства; правову індиферентність, яка характеризується пасивним некритичним сприйняттям правової дійсності, її небажанням чи нездатністю через певні об'єктивні і суб'єктивні причини адаптуватися до існуючого соціально-правового життя; правовий інфантилізм, що виражається у прогалинах правових знань і нездатності передбачити всі правові наслідки здійснюваних протиправних діянь.

Правове навчання, формування правової культури студентів є важливим державним завданням. Навчання у ЗВО формує у майбутнього фахівця пізнавальне ставлення до правових цінностей, почуття поваги до закону, переконаність у необхідності й соціальній значимості зміцнення правової основи державного й громадського життя. У свою чергу, зазначене є передумовою подальшого розвитку в студентів потреби дотримуватись, виконувати і використовувати правові норми, необхідною умовою формування ціннісно-правової орієнтації на правомірну соціально значиму поведінку (Шаравара, 2015).

Сьогодні Україна продовжує перебувати в економічній та політичній кризах, які пов'язані, зокрема з низьким рівнем правосвідомості. Водночас побудова правової держави передбачає, навпаки, наявність високого рівня правосвідо-

мості населення. Тому основною передумовою для належної реалізації є саме високий рівень правосвідомості і громадян, і представників державної влади, що є одним із найважливіших елементів правової культури країни (Драпушко, Горінов, 2021).

Найважливішими завданнями правового виховання студентів в умовах сучасного ЗВО є: 1) виховання високої громадянськості, формування гуманістичного світогляду; 2) формування свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством та державою; 3) формування значної поваги до законів і правил людського співжиття; 4) формування високої правосвідомості та правової культури; 5) формування готовності дотримуватися і виконувати закони та вимоги Конституції України.

Основними засобами правового виховання на сучасному етапі є: правова пропаганда (лекції, бесіди, консультації; видання популярних книг, брошур); проведення круглих столів; виступи у пресі, на радіо та телебаченні; відповіді на запитання слухачів і читачів; правове навчання або правова освіта (передача та засвоєння професійних знань у ЗВО); викладання основ права на різних курсах, зборах; юридична практика, повсякденний досвід (участь у судових процесах); укладання різних угод, користування послугами адвоката, правоохоронна діяльність; самоосвіта (власне засвоєння та осмислення правових явищ, оточуючої правової реальності, самостійне вивчення законодавства, наукової літератури, спілкування з оточуючими). У пропаганді правових знань студентів традиційно основними засобами правового виховання визначаються преса, телебачення, Інтернет, радіомовлення, література, мистецтво, кіно, засоби агітації тощо (Шаравара, 2015).

Як показує історичний досвід переломних революційних епох, радикальні зміни в політичному та соціально-економічному устрої держави з неминучістю породжують кризові тенденції в еволюції правової культури всіх верств населення. Механізм змін у правовій культурі сучасного українського суспільства має суттєві відмінності в порівнянні з попередніми революціями. Зокрема, Революція гідності – чи не перша в Новітній історії революція, яка розпочалася знизу, не за закликом опозиційної до попередньої влади політичної еліти, а внаслідок самоорганізації мас.

На сьогоднішній день, у правовій свідомості українського суспільства сьогодні можна констатувати також зміни, зумовлені «разархівацією» раніше сформульованих ідей і переходом їх у статус канону поведінки. Окрім того, зміни відбуваються й у діяльнісному компоненті правової культури, тобто революційна правосвідомість впливає на правову діяльність і правову поведінку суспільства. Наприклад, показником активності суспільства у правовій сфері є достатньо розвинений волонтерський рух в Україні (Окладна, Перевалова, 2016).

Механізм формування правової культури в нашій державі має передбачати також вдосконалення законодавства України шляхом приведення його у відповідність до європейських стандартів у галузі прав людини. В такому разі організаційними засобами підвищення рівня правової культури суспільства та окремих особистостей є: розвиток правової освіти і правового виховання населення; належне забезпечення його інформацією про чинне законодавство і практику його застосування; боротьба з правовим нігілізмом; видання юридичної літератури, коментарів чинного законодавства; розширення правознавчих досліджень тощо (Уханова, 2019).

Міжнародна спільнота завжди приділяла багато уваги проблемам участі молоді у суспільному житті, ще у 1996 р. була прийнята Всесвітня програма дій, яка стосується молоді, до 2000 року та на наступний період, Європейська хартія участі молоді у муніципальному та регіональному житті (1992 р.), Молодіжна стратегія Європейського Союзу на 2010–2018 рр., Програма Європейського Союзу «Молодь у дії» на 2007–2013 рр. та інші документи (Тимчук, 2009).

На формування правової свідомості та правової культури впливає увесь процес правотворчості, процес реалізації та застосування правових норм державними органами України, стан законності та правопорядку, розвиток правовідносин.

Окрім того, розкриття рушійних сил правової культури суспільства актуалізує дослідження правової культури з обліком інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур. Значення цієї проблеми для України розкривається на прикладі адаптації законодавства України до міжнародних норм і стандартів прав людини, а також гармонізації законодавства України з нормативними актами Європейського Союзу (Шаравара, 2015).

Як зазначає Н. Уханова, у процесі формування правової культури молоді в Україні можна виокремити наступні негативні чинники:

– недосконаліть законодавства, його декларативність;

– низький рівень якості роботи правоохоронних органів та посадових осіб, а також рівень правотворчої та правозастосовної діяльності;

– недотримання на практиці принципів «закон – один для всіх» та «невідворотність покарання»;

– стан економіки та проблеми корупції і некомпетентності влади;

– відсутність ефективність правових механізмів протидії порушенням прав і свобод людини у мережах Інтернет та ЗМІ;

– обмеження можливостей судового захисту честі, гідності та приватності громадян;

– недостатність засобів правового виховання молоді з боку державних органів тощо (Уханова, 2019).

Враховуючи те, що правове виховання усіх категорій населення в сучасній Україні здійснюється в нових соціальних умовах, які суттєво відрізняються від умов попереднього історичного періоду, воно має грунтуватись на нових світоглядних засадах – принципах, серед яких потрібно виділити:

1) принцип гуманізму;

2) світоглядні засади загальнолюдських цінностей та ідею побудови громадянського суспільства, в якому всі громадяни об'єднані єдиною національною ідеєю – побудувати вільну, високорозвинену економічно країну з неповторними традиціями, культурою та авторитетом у світі;

3) принципи Конституції України;

4) плюралізм ідеологій політичних партій та суспільних організацій;

5) принципи філософсько-релігійної суспільної свідомості, позитивний досвід християнської релігії у вихованні поваги до іншої людини;

6) взаємозв'язок та узгодженість правового виховання з сучасними державотворчими процесами в Україні (Матвеєва, 2014).

Окрім того, на думку Н. Уханової, в Україні існує проблема відсутності інтересу у молодих людей до права, зневага до закону та суду, розчарування у владі, у справедливості правових інститутів та безнадії щодо майбутнього, зневіри у власних силах змінити ситуацію в країні на краще, що вилилося зокрема у небажання молоді брати участь в політичному та соціальному житті країни. Тільки через комплексну систему заходів, спрямованих на підвищення правової культури, можна сформувати у молодих людей чіткі ціннісні установки, високу ступінь правосвідомості, а отже і почуття відповідальності за кожне прийняте рішення, що в цілому стає гарантом успішного розвитку українського суспільства (Уханова, 2019).

Висновки. На сьогоднішній день можна говорити про те, що правова культура молоді в Україні залишається на стадії формування й потребує цілеспрямованої діяльності з її становлення та активного розвитку. Завдяки комплексній сукупності заходів з підвищення правової культури можна сформувати у молоді чіткі ціннісні установки, високу ступінь правосвідомості, почуття відповідальності за прийняті рішення, що в цілому стане гарантом успішного розвитку українського суспільства.

Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома взаємовиключними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, крайнім проявом якого є правовий нігілізм. На сьогоднішній день, створення ефективної системи гарантій захисту прав молоді передбачає формування цілісної концепції змін у сфері взаємодії державних органів, бізнес-структур та громадських правозахисних організацій, здійснення цілеспрямованих заходів державної політики.

Правове виховання має бути регулятором поведінки, важливим каналом засвоєння колективного досвіду суспільства та напрямом подальших наукових досліджень. Правове навчання та виховання повинні сприяти становленню особистості студента, який би не тільки володів певною мірою правових знань, вмінь і навиків, але й був громадянсько активним, здатним брати участь у демократичних процесах в Україні. Саме соціально-правова активність студентів є ознакою і критерієм ефективності правового виховання й, водночас, найважливішим елементом правової культури.

Оскільки Україна перебуває в процесі трансформування й умови окремих етапів розвитку будуть змінюватися, інституційна модернізація взаємовідносин суб'єктів права (владних структур і громадянського суспільства) має здійснюватися поетапно. Отже, підвищення рівня правової культури молоді потребує розвитку методів реалізації державної молодіжної політики у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачов С. В. Особливості процесу формування правової культури в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2011. № 2. С. 43–48.

2. Болтівець С., Галушко О., Жуляєв В. Формування правової культури сучасної молоді (анотаційні матеріали НДР). *Правова культура молоді.* 2022. № 1. С. 90–122.

3. 21753 – Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів. *Право України*. Київ, 2006. № 4. С. 100–103.

4. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2021. № 4. С. 18–22.

5. Ломака В. С. Правова культура суспільства в умовах європейської інтеграції. *Проблеми законності*. 2022. № 159. С. 105–128.

6. 21753 – Маньгора Т. В. Проблеми правового виховання молоді. *Шляхи підвищення ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі: тези доповідей на IV Всеукраїнській науково-методичній конференції, 18 грудня 2013 року*. Вінниця: ТОВ, Меркьюрі Поділля, 2013. С. 60–62.

7. Матвеєва Л. Г. Проблеми формування правової культури транзитивного суспільства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 71–75.

8. Окладна М. Г., Перевалова Л. В. Проблеми формування правової культури української молоді. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2016. № 32. С. 35–47.

9. Тимчук Т. О. Правова культура: поняття, сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Часопис Київського університету права.* 2009. № 2. С. 56–59.

10. Уханова Н. С. Правова культура молоді в Україні. *Інформація і право.* 2019. № 2. С. 156–166.

11. Хаварівська Г. С. Теоретичні аспекти формування правової культури студентів закладів вищої освіти в Україні. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць. Вип. 4(61) : у 2 ч.* Ч. 1. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 13–24.

12. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. *Національний юридичний журнал: теорія та практика.* 2015. № 1. С. 9–13.

REFERENCES

1. Bohachov S. V. (2011). Osoblyvosti protsesu formuvannia pravovoi kultury v Ukraini [Peculiarities of the process of formation of legal culture in Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs.* 2. 43–48.

2. Boltivets S., Halushko O., Zhuliaev V. (2022). Formuvannia pravovoi kultury suchasnoi molodi (anotatsiini materialy NDR) [Formation of the legal culture of modern youth (annotated materials of the research work)]. *Pravova kultura molodi – Legal culture of the youth*. 1. C. 90–122.

3. Holovchenko V. (2006). Pravovi mekhanizmy formuvannia pravosvidomosti studentiv [Legal mechanisms for the formation of students' legal awareness]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*. Kyiv. 1. 90–122.

4. Drapushko R. H., Horinov P. V. (2021). Suchasni vyklyky i zahrozy pravovoi kultury molodi [Modern challenges and threats to the legal culture of young people]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and comparative jurisprudence*. 4. 18–22. Lomaka V. S. (2022). Pravova kultura suspilstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Legal culture of society in the context of European integration]. *Problemyzakonnosti – Problemsoflegality*. 159. 105–128.

5. Lomaka V. S. (2022). Pravova kultura suspilstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Legal culture of society in the context of European integration]. *Problemy zakonnosti – Problems of legality*. 159. 105–128.

6. Manhora T. V. (2013). Problemy pravovoho vykhovannia molodi [Problems of legal education of youth]. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti navchalnoho protsesu u vyshchomu navchalnomu zakladi – Ways to improve the efficiency of the educational process in a higher education institution.* December 18, 2013. 60–62.

7. Matveeva L. H. (2014). Problemy formuvannia pravovoi kultury tranzytyvnoho suspilstva [Problems of forming the legal culture of a transitional society]. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys – South Ukrainian Law Journal.* 4. 71–75.

8. Okladna M. H., Perevalova L. V. (2016). Problemy formuvannia pravovoi kultury ukrainskoi molodi [Problems of forming the legal culture of Ukrainian youth]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State building and local self-government*. 32. 35–47.

9. Tymchuk T. O. (2009). Pravova kultura: poniattia, suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Legal culture: concept, current state and prospects of development in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law.* 2. 56–59.

10. Ukhanova N. S. (2019). Pravova kultura molodi v Ukraini [Legal culture of young people in Ukraine]. *Informatsiia i parvo – Information and law*. 2. 156–166.

11. Khavarivska H. S. (2019). Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kultury studentiv zakladiv vyshchoi osvity v Ukraini [Theoretical aspects of forming legal culture ofstudents at higher educational institutions in Ukraine]. *Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats – Efficiency of PublicAdministration*. 4(61), 13–24.

12. Sharavara I. (2015). Pravova svidomist ta pravova kultura v Ukraini: problemy yikh formuvannia [Legal consciousness and legal culture in Ukraine: problems of their formation]. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia ta praktyka – National Legal Journal: theory and practice*. 1. 9–13.